

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Agzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globallashtirish sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамдаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarining faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийўловчи”	332
Н. Э. Кахарева	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdama Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini institutsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozsal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

INTEGRASIYA SHAROITIDA TO'QIMACHILIK SANOATINING RIVOJLANISHI

Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Marketing kafedrası v.b. professori

Annotatsiya: Maqolada jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuv sharoitida respublika iqtisodiyotining to'qimachilik sanoatining rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillari va shart-sharoitlari, shuningdek, samarali boshqaruv bilan birgalikda yangi investitsiyalarni jalb qilish, ya'ni innovatsion bozorga kirib borish strategiyasini ishlab chiqishning marketing darajasi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: innovatsion marketing, iste'molchilar ehtiyojlari, marketing strategiyasi, bozor segmentatsiyasi.

Abstract: The article analyzes the factors and conditions affecting the development of the textile industry of the republic's economy in the context of integration into the world economy, as well as the marketing level of attracting new investments, i.e. developing a strategy for entering the innovative market, together with effective management.

Key words: innovation marketing, need, marketing strategy, segmentirovanie rynka.

Аннотация: В статье анализируются факторы и условия, влияющие на развитие текстильной отрасли экономики республики в условиях интеграции в мировую экономику, а также маркетинговый уровень привлечения новых инвестиций, т.е. разработки стратегии выхода на инновационный рынок, совместно с эффективным управлением.

Ключевые слова: инновационный маркетинг, потребность, маркетинговая стратегия, сегментация рынка.

KIRISH

To'qimachilik sanoati O'zbekiston iqtisodiyotining strategik tarmog'i bo'lib, aholi bandligini yuqori darajada ta'minlab, davlatimizning iqtisodiy va sanoat xalqaro nufuziga hissa qo'shmoqda.

O'zbekistonning o'ziga xos geosiyosiy pozitsiyasi bizga ko'plab davlatlar bilan uzluksiz iqtisodiy muloqotda bo'lish, Yevropa va Osiyo davlatlari bilan o'zaro manfaatli ishbilarmonlik hamkorlikni amalga oshirish imkonini beradi. Yengil sanoatning O'zbekiston makroiqtisodiyot majmuasida tutgan o'rnini quyidagi ma'lumotlarga ko'ra baholash mumkin: bugungi kunda unda respublika sanoatida band bo'lgan barcha ishchilarning uchdan bir qismi ishlamoqda, uning sanoat ishlab chiqarish hajmidagi ulushi qariyb 15 foizni tashkil etadi. Nooziq-ovqat iste'mol tovarlari ishlab chiqarish hajmi – 30% dan ortiq

ADABIYOTLAR SHARHI

Bu haqda o'tgan asrning o'rtalarida marketing va menejment sohasidagi taniqli olimlar F.Kotler ^[1] va P.Druker ^[2] gapirgan. Turli olimlar tadqiqot obyekti va predmetiga qarab "innovatsiya" tushunchasini izohlaydilar. Masalan, B.Tviss innovatsiyani ixtiro yoki g'oyaning iqtisodiy mazmun olish jarayoni deb ta'riflaydi ^[3]. F.Kotler innovatsiyani ommaviy ishlab chiqarishga yo'lga qo'yilgan va bozorga taqdim etilgan, iste'molchi butunlay yangi yoki muayyan o'ziga xos sifatlariga ega bo'lgan g'oya, mahsulot yoki texnologiya sifatida talqin qiladi ^[4]. F.Nikson innovatsiya – bu bozorda yangi va takomillashtirilgan sanoat jarayonlari va jihozlarining paydo bo'lishiga olib keladigan texnik, ishlab chiqarish va tijorat faoliyati majmui, deb hisoblaydi ^[5]. B.Santoning fikricha, innovatsiya ijtimoiy-texnik-iqtisodiy jarayon bo'lib, u g'oya va ixtirolardan amaliy foydalanish orqali yanada sifatli mahsulot va texnologiyalarni yaratishga olib keladi va agar innovatsiya iqtisodiy foyda olishga qaratilgan bo'lsa, uning tashqi ko'rinishi bozorboq qo'shimcha daromad keltirishi mumkin ^[6]. Strategik darajada marketing vositalari biznes qiymatini yaratishga, uni sotishdan yoki qimmatli qog'ozlarini boshqarishdan, shun-

ingdek, alohida brendlar va biznes yo'nalishlarini sotishdan qo'shimcha daromad olishga yordam beradi [7]. Bundan tashqari, marketing umuman xo'jalik yurituvchi subyektlarning resurslarini tejashga yordam beradi. Bu shuni anglatadiki, ishlab chiqaruvchi o'z xaridorining xususiyatlarini aniq bilgan holda, uni doimiy va sodiq kontragentga aylantirishi mumkin, bu bilan munosabatlarning uzilishi har ikki tomonda yangi xarajatlarning paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Olimlarning fikrlarini o'rganish jarayonida sanoat tovarlari bozorida innovatsion marketing strategiyasini shakllantirishda tadqiqot metodologiyasi sifatida.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston to'qimachilik mahsulotlari dunyoning 70 dan ortiq davlatiga eksport qilinib, ularda 498 turdan ortiq to'qimachilik mahsulotlari sotilgan. Asosiy eksport bozorlari MDH davlatlari, birinchi navbatda Rossiya, shuningdek, Lotin Amerikasi davlatlari, Yevropa Ittifoqi, Koreya Respublikasi, Xitoy, Singapur, Eron, Isroil, AQSh va boshqalar hisoblanadi. Texnologik siljishlar ilmiy tadqiqotlar, mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotish yo'nalishlarini o'zgartirishga olib keladi, bu ko'plab ijtimoiy, tashkiliy va boshqaruv innovatsiyalarining paydo bo'lishiga olib keladi. Iqtisodiy o'sish manbalari va maqsadlariga yondashuvlar o'zgarmoqda. Uchinchi ming yillikda iqtisodiy o'sishning yangi modelini shakllantirishda barcha darajadagi innovatsion tizimlar ustunlik qilmoqda. Ularning asosiy tarkibiy qismlari takror ishlab chiqarish siklining barcha bosqichlarida yuzaga keladigan, kelib chiqishi, yangilik darajasi, predmet-mazmun tuzilishi va iqtisodiy jarayonlarga ta'siri bilan farq qiluvchi innovatsiyalardir. Raqobat ustunligining innovatsion omilining ahamiyati shundan iboratki, resurs omilidan farqli o'laroq, u import qiluvchi mamlakatlarga bog'liq emas va eksport kamaygan taqdirda mahsulot ishlab chiqarish mahalliy ishlab chiqarish hajmining o'sishi bilan qoplanadi. Shuning uchun ham iqtisodiy globallashtirish sharoitida innovatsion marketing, birinchi navbatda, tashqi bozorga emas, balki ichki bozorga qaratilgan. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, "innovatsion harakat" turining raqobatdosh ustunliklarini amalga oshirish uchun ichki bozor qisqa umr ko'rish davriga ega mahsulotlar bilan to'ldirilishi kerak. Korxonaning "nomoddiy" intellektual aktivlari va virtual texnologiyalar innovatsiyalarni boshqarish obyektiqa aylanadi. Innovatsion marketing zamonaviy biznesdagi ustuvorliklarning "funksional"dan "innovatsion" mahsulotlarga sezilarli o'zgarishi tufayli iste'molchilarning ehtiyojlarini yaxshiroq qondirish, bozorni egallash yoki yangi joy yaratish va uni muvaffaqiyatli egallash imkonini beradi (1-jadval).

1-jadval: Zamonaviy biznes ustuvorliklarining "funksional"dan "innovatsion" mahsulotlarga o'tishi

№	Nomi	Mundarija
1	funksional mahsulotlar	- shoshilinch ehtiyojlarni qondirish uchun xizmat qiladi va ko'p hollarda sotib olish joyidan qat'i nazar sotib olinadi (kerak – arra – sotib olinadi). Ularga ko'proq yoki kamroq taxmin qilinadigan talab mavjud va ularning hayot aylanishi nisbatan uzoq davom etadi. Ular raqobatchilarga taqlid qilish oson va shuning uchun yuqori daromad olish qiyin;
2	- innovatsion mahsulotlar	aksincha, ular eng yangi texnologiya yoki modani ifodalaydi, ularga bo'lgan talabni oldindan aytish qiyin va ularning hayot aylanishi ancha qisqaroq. Bunday mahsulotning xavfi va qisqa muddat mavjudligi uchun kompensatsiya sifatida uning ishlab chiqaruvchisi raqobatdan nisbiy erkinlik va yuqori rentabellikka erishish imkoniyatini oladi.

Mahsulotning hayot siklining vaqt shkalasi bo'yicha innovatsion marketing g'oyalarni ishlab chiqish, R&D va prototiplarni ishlab chiqarish bosqichlarini qamrab oladi va innovatsiyaning bozor istiqbolini belgilaydi, ya'ni. tijoratlashtirish jarayoni. Innovatsion marketingning asosiy maqsadi innovatsiyalarni bozorga kiritish strategiyasini ishlab chiqishdir.

Samarali boshqaruv bilan birgalikda yangi sarmoyalarni jalb qilish, eng zamonaviy texnika va texnologiyalarni joriy etish O'zbekiston to'qimachilik, tikuvchilik va trikotaj sanoatini rivojlantirishning eng muhim omili bo'lib, uning eksport salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda. 20-yil davomida to'qimachilik sanoatiga 180 ta investitsiya loyihasini amalga oshirish doirasida Janubiy Koreya, Xitoy, Rossiya, Hindiston, Buyuk Britaniya, Germaniyadan 2,5 milliard dollardan ortiq, jumladan, so'nggi 3-yilda 575 ta 3 million dollarlik xorijiy sarmoya jalb etildi.

Jalb etilgan xorijiy sarmoyaning 80 foizdan ortig'i Janubiy Koreya, Shveytsariya, Singapur, Buyuk Britaniya, Germaniya, Hindiston, Turkiya kabi davlatlar hissasiga to'g'ri keladi. Ishlab chiqarish binolarining texnik jihozlanishi oshdi. 1,6 milliondan ortiq shpindel va 100 ming kamera ishga tushirildi, bu esa mavjud texnologik jihozlar parkining 89,3 foizini tashkil etdi.

Xorijiy investitsiyalarni jalb etishning ustuvor yo'nalishlari Xorijiy investitsiyalarni jalb etishning ustuvor yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- ko'ylak ishlab chiqarish (jun gazlamalar; bo'yalgan va tayyor mahsulotlar; tayyor kiyim);
- denim mahsulotlari ishlab chiqarish (pnevmatik ip; denim mato; denim mahsulotlari);
- terri mahsulotlari ishlab chiqarish (kardli iplar; terri gazlamalar; bo'yalgan va tayyor mahsulotlar; terri mahsulotlar);
- to'qimachilik aksessuarlar ishlab chiqarish.

Respublika to'qimachilik, tikuvchilik va trikotaj sanoatining bugungi holati tahlili shuni ko'rsatdiki, uni rivojlantirishda ijobiy tendensiyalar mavjud bo'lishiga qaramay, uning iqtisodiy o'sishi va moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi muammolar saqlanib qolmoqda.

Yengil sanoatning holatini tahlil qilib, rivojlanishning quyidagi yo'nalishlarini taklif qilishimiz mumkin (4-jadval).

4-jadval: Yengil sanoatning rivojlanish yo'nalishi va holati

№	Nomi	Mundarija
1	Modernizatsiya	-engil sanoat korxonalarini texnologik modernizatsiya qilish va shu asosda barqaror innovatsion rivojlanishni ta'minlash;
2	Qayta ishlash	-mahalliy xomashyo, ham tabiiy (jun, zig'ir, charm, mo'yna) hamda kimyoviy tolalarni chuqur qayta ishlashni ko'paytirish;
3	Import	xorijdan xom ashyo importini kamaytirish;
4	Kadrlar bilan ta'minlash	kadrlar bilan ta'minlash, mutaxassislarni tayyorlash va qayta tayyorlash muammolarini hal qilish;
5	Ichki bozorni himoya qilish	ichki bozorni noqonuniy olib kirilayotgan mahsulotlardan raqobatdan himoya qilishni ta'minlash; ichki bozorni sifatsiz mahsulotlar bilan raqobatdan himoya qilishni ta'minlash;
6	Qonuniy jihatdan	ishlab chiqarish, eksport, import va soliq siyosati sohasida tartibga solish orqali mahalliy ishlab chiqaruvchilarning barqaror mavqeyini qonunchilik bilan ta'minlash.

Vaholanki, bugungi kunda yengil sanoat korxonalari tomonidan ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning umumiy hajmida tikuv-trikotaj sanoatining ulushi beshdan birdan, kiyim-kechak mahsulotlarining ulushi esa o'ndan birdan kam. O'zbekiston paxta xomashyosi yetishtirish bo'yicha dunyoda yetakchi (7-o'rin) bo'lsa-da, lekin tayyor mahsulot ishlab chiqarish va eksport qilish bo'yicha O'zbekiston Bangladesh, Indoneziya, Vetnam, va boshqa rivojlanayotgan mamlakatlar bilan solishtirganda ancha past o'rinni egallaydi.

Gazlama yoki ip-kalavani qayta ishlovchi, uni pardoqlash va tikuvchilik kabi ishlab chiqarishni yaxlit yo'naltirilgan tarmoqlarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Yigiruv va to'quvchilik bilan solishtirganda bunday ishlab chiqarish kapital qo'yilmalarning kamligi va miqyosda tejamkorlik darajasining yuqoriligi bilan ajralib turadi.

To'qimachilik va tikuvchilik ishlab chiqarishni tashkil etish shakllari yetarli darajada samarali bo'lmayapti. Agar to'qimachilik ishlab chiqarish, masalan, Xitoyda bo'lgani kabi, butun texnologik ishlab chiqarish zanjirini boshqaradigan yirik firmalar bilan ajralib turadigan bo'lsa, tayyor kiyim bozorida muhim ishtirokchilar kichik xususiy korxonalar bo'lib, ular kichik partiyalarda tikish va tikish orqali ishlab chiqarishni to'g'ridan-to'g'ri ishlab chiqarishga imkon beradi. Yakka tartibdagi buyurtmalar yirik kiyim-kechak korxonalariga qaraganda aholining talab va didini to'liq qondira oladi. O'zbekistonda tayyor kiyim tikish bilan asosan yirik korxonalar shug'ullanadi.

Shu bilan birga, sanoat korxonalarida, bir tomondan, aholining madaniy va milliy an'analariga mos keladigan, ikkinchi tomondan, ularning zamonaviy ehtiyojlarini hisobga olgan holda, jahon moda tendensiyalari zamonaviy moda modellarini yaratish tizimi mavjud emas. Soha korxonalarida yuqori malakali kadrlar yetishmasligi muammosi ham mavjud. Xitoy, Hindiston va Pokiston 20-yildan ortiq vaqt davomida xalqaro to'qimachilik va kiyim-kechak buyumlari savdosida malakali o'rta darajadagi boshqaruv xodimlariga ega, bizning to'qimachilik va tikuvchilik ishchilarimiz hali bunday tajribaga ega emas. Xorijdan yuqori maosh bilan mutaxassislarni jalb qilish esa mahsulot tannarxiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Binobarin, sohada faoliyat yuritayotgan yirik tikuvchilik korxonalari iste'mol bozorini o'rganish bo'yicha o'z faoliyatini tubdan yaxshilash, kichik va xususiy tadbirkorlik subyektlari, masalan, Savdo-sanoat palatasi ko'magida uyda mehnat shartnomalari bo'yicha ishlashga tayyor bo'lgan fuqarolar o'zaro manfaatli yaqin munosabatlarni yo'lga qo'yishlari zarur. Bundan tashqari, tikuv korxonalari qoshida yakka tartibdagi tikuvchilik

xizmatlari ko'rsatiladigan mini sexlar tashkil etilishi respublika aholisining ehtiyojlarini to'liq qondirish, korxonalar mahsulotlarini ichki bozorda reklama qilish imkonini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Innovatsiyalarni rag'batlantirish, texnoparklar tashkil etishni davom ettirish, zamonaviy tikuv va yigiruv-to'quv mashinalari, to'qimachilik va tikuv-trikotaj mahsulotlari ishlab chiqarish sohasida ilmiy-tadqiqot institutlari va konstruktorlik byurolarini shakllantirish juda muhim.

Shunday qilib, quyidagi xulosalar chiqarish mumkin:

- innovatsion yo'l bilan rivojlanayotgan korxonaning strategik imkoniyatlari o'sishining siklik xususiyati aniqlanadi;
- korxonaning bozorga yo'naltirilgan innovatsion strategiyasini shakllantirishning sxematik diagrammasi taklif etiladi, shakllanish jarayoniga ta'sir etuvchi omillar aniqlanadi;
- korxonada innovatsion faoliyatni strategik boshqarishga yondashuv ishlab chiqilgan bo'lib, u izchil ravishda uchta umumlashtirish darajasini o'z ichiga oladi:
- korporativ, biznes darajasi, mahsulot darajasi. Boshqaruv darajalari o'rtasidagi o'zaro aloqalar tartibi, shuningdek, har bir darajadagi boshqaruvning uslubiy vositalari belgilandi;
- korxonaning bozor faoliyatini strategik boshqarishga yondashuvlar evolyutsiyasi o'rganildi, marketing innovatsiyalari kontsepsiyasiga muvofiq boshqaruv tizimini qurishning afzalliklari aniqlandi;
- innovatsion marketing asosida korxonaning innovatsion rivojlanish strategiyasining mazmuni aniqlashtirildi.

Adabiyotlar:

1. Котлер Ф. Маркетинг от А до Я. / Ф. Котлер. – СПб.: Издательский Дом "Нева", 2003. – 126 с., McGee L.W. The Marketing Concept in Perspective / L. W. McGee, R. L. Spiro // Business Horizons. – May-June, 1988. – P. 40–45.
2. Друкер Питер, Ф., Макьярелло Джозеф А. Менеджмент.: Пер. с англ. – М.: ООО "И.Д. Вильямс", 2010. – 704 с.
3. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс. – М.: Экономика, 1989. – 217 с.
4. Котлер Ф. Основы маркетинга / [Ф. Котлер, Г. Армстронг, Дж. Сондерс, В. Вонг] : Пер. с англ. – [2-е европ. изд-е]. – СПб.: Издательский дом "Вильямс", 2000. – 944 с.
5. Инновационный менеджмент : Учебник / [Под ред. С. Д. Ильенковой]. – М.: Юнити, 1997. – 306 с.
6. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Б. Санто; Пер. с венг. – М.: "Прогресс", 1990. – 296 с.
7. Иган, Дж. Маркетинг взаимоотношений: Анализ маркетинговых стратегий на основе взаимоотношений / Дж. Иган; пер. с англ. – М.: ЮНИТИ, 2008. – 375 с.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.